

KA A 2 / -19 vp

Kansalaisaloitteen otsikko

Raiskauksen määritelmä suostumusperustaiseksi - Suostumus2018

Aloitteen päiväys

5.6.2018

Aloitteen muoto

Lakiehdotus

Oikeusministeriön asianumero

VN/2718/2018

Aloitteen sisältö

Rikoslaki

20 luku (24.7.1998/563)

Seksuaalirikoksista

1 § (27.6.2014/509)

Raiskaus

Joka on sukupuoliyhteydessä toisen kanssa ilman tämän suostumusta, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Tekijä ei voi päätellä suostumusta olevan seuraavissa olosuhteissa:

- a) jos toinen henkilö on ennen sukupuoliyhteyden alkamista sellaisessa tilassa, ettei hän pysty antamaan vapaaehtoisesti suostumustaan kyseiseen tekoon tai kanssakäymiseen, esimerkiksi henkilö nukkuu, on tiedoton, hänen tajunnantilansa on muuttunut esim. lääkityksen, päihteiden, vammaisuuden tai pelkotilan seurauksena siten, että hänen tahdonmuodostukykynsä on heikentynyt,
- b) suostumuksen on ilmaissut sanoin tai käyttäytymisellä joku muu henkilö kuin hän itse,
- c) tekijä väärinkäyttää luottamus-, auktoriteetti- tai valta-asemaa,
- d) jos henkilö on ilmaissut sanoin tai käyttäytymisellään, ettei hän suostu sukupuoliyhteyteen,
- e) jos henkilö, joka on suostumuksensa nojalla osallistunut sukupuoliyhteyteen, ilmaisee myöhemmin joko sanoin tai käyttäytymisellään, ettei hän enää halua osallistua siihen,
- f) jos henkilö alistuu tai hänet alistetaan sukupuoliyhteyteen pakottamisen, tai väkivaltaisen tai muun uhkailun seurauksena, joka kohdistuu häneen tai kolmanteen henkilöön.
- g) jos sukupuoliyhteys toteutetaan toisin kuin mihin henkilö on ymmärtänyt suostuvansa.
- h) jos teon kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi. Tässä kohdassa raiskauksena ei pidetä

tekoa, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsyydessä ei ole suurta eroa,

i) jos olosuhteet ovat muusta syystä sellaiset, että on ilmeistä, että toinen henkilö ei voi pätevästi antaa suostumustaan.

Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka suhtautuen törkeän piittaamattomasti toisen henkilön suostumuksen puutteeseen toteuttaa teon. Tähän momentin nojalla tuomittava rikoksentekijä on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava

2 § (27.6.2014/509)

Törkeä raiskaus
Jos raiskauksessa

- 1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,
- 2) rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä,
- 3) kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi,
- 4) rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tai
- 5) käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla

ja rikoksentekijä on tuomittava törkeästä raiskauksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi

3 § (27.6.2014/509)

3 § on kumottu L:lla 27.6.2014/509.

4 § (24.7.1998/563)

Pakottaminen seksuaaliseen tekoon

Joka ilman toisen suostumusta alistaa toisen ryhtymään muuhun kuin 1 §:ssä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja se olennaisesti loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tuomittava pakottamisesta seksuaaliseen tekoon sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Pakottamisesta seksuaaliseen tekoon tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, saa hänet ryhtymään 1 momentissa tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja se olennaisesti loukkaa hänen seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan. (13.5.2011/495)

Yritys on rangaistava.

5 § (24.7.1998/563)

5 § kumotaan

Perustelut

Kansalaisaloitteen sisältämät rikosnimikkeiden määritelmämuutokset ja lainsäädäntömuutokset Rikoslain 20 luvun keskeinen tehtävä on suojata yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Vapaasta tahdosta annettu suostumus sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon on keskeinen yksilön seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojan kannalta. Voimassa oleva rikoslain raiskauksen määritelmä asettaa kuitenkin teon tunnusmerkistössä ensisijaiseksi väkivallan käytön tai sillä uhkaamisen.

Rikoslain 20 luvun 1 § 2 momentti on ongelmallinen yksilön seksuaalisen itsemääräämisoikeuden puolustamisen kannalta. Mikäli raiskaukseen ei liity muuta henkilöön kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa tai sillä uhkaamista, momentissa edellytetään, että raiskauksen uhri on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että uhrin on oltava huumattuna, unessa tai muuten toimintakyvyttömässä tilassa. Jos uhrin toimintakykyä sen sijaan on tallella, voidaan hänen edellyttää voimassa olevan raiskausmääritelmän mukaan puolustautumista raiskaajaa vastaan. Kykenemättömyys itsensä puolustamiseen tai tahdon ilmaisemiseen voi momentin mukaan johtua myös pelkotilasta, mutta lakia tulisi selkeyttää siten, että ilman toisen suostumusta tapahtuva sukupuoliyhteys olisi aina raiskaus.

Kansalaisaloitteessa raiskauksen keskeiseksi määritelmäksi on nostettu suostumuksen puute. Lisäksi kansalaisaloitteeseen on kirjattu suostumuskriteeristö, joka kertoo milloin suostumus ei ole validi.

Kansalaisaloitteesta myös seksuaalisen hyväksikäytön (5§) momentti on poistettu, sillä sukupuoliyhteys asemaa tai uhrin riippuvuussuhdetta hyväksikäyttäen tulee aina rangaista raiskauksena. Rikoslain 20 luvun 5 §:n sisältö on huomioitu 1 § muutoksissa.

Törkeän piittaamattomuuden momentti takaa sen, että sellaiset teot saadaan rangaistavuuteen piiriin, joissa tekijä ei ole selvittänyt suostumusta tai tekijä on suhtautunut piittaamattomasti ilmeiseen epäselvyyteen suostumuksen suhteen tai kun tekijällä on syytä epäillä, että teon kohde osallistuu sukupuoliyhteyteen ilman suostumusta. Törkeän piittaamattomuuden momentti selkeyttäisi lakia sen suhteen, että vastuu suostumuksen selvittämisestä on yksiselitteisesti tekijällä. Tällöin myös ilmoituskynnys laskee. Törkeän piittaamattomuuden momentti on jo voimassa esimerkiksi Irlannissa ja Norjassa.

Yksityiskohtaiset perustelut

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus on perustavaa laatua oleva ihmisoikeus, joka kuuluu kaikille ihmisille heidän sukupuoleensa, ikänsä, seksuaaliseen suuntautumiseensa tai muihin seikkoihin katsomatta. Raiskaus on teko, jossa uhri ei ole antanut suostumusta sukupuoliyhteyteen.

Suostumuksella tarkoitetaan vapaaehtoisuuteen pohjautuvaa yhteisymmärrystä tai sopimusta seksuaaliseen tekoon tai yhdyntään osallistumisesta. Sukupuoliyhdyntään osapuolen/osapuolten tai seksuaalisen teon kohteena olevan vastustuksen puuttuminen ei merkitse suostumusta.

Suostumuksen puutteen nostaminen raiskauksen määritelmän keskiöön tarkoittaisi, että kaikissa

tapauksissa, joissa uhri ei ole pystynyt antamaan suostumustaan tekoon, olisi kyseessä raiskaus.

Suostumuskriteeristöön pohjautuva lainsäädäntö kirkastaa lainsäädännön tarkoituksen ja tavoitteen: seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset ovat rangaistavia tekoja sinällään, eivät vain pahoinpitelyn tai sen uhan yhteydessä.

Jokaisella on oikeus vapaasti määrätä kehostaan ja seksuaalisuudesta, jota muiden tulee kunnioittaa lainsäädäntö vahvistaisi tätä.

Tällä hetkellä epäpäteviksi vastustuksen ilmauksiksi saatetaan tulkita asianomistajan suusanalliset kiellot, hänen harkittu passiivisuutensa oman vahingoittumisen minimoimiseksi, ja viitekehykseen sopimattomat tahdonvastaisuuden ilmaukset.

Tukholman Karoliinisen instituutin tutkimuksen mukaan 70% uhreista lamaantuu raiskauksen tapahtuessa siten, ettei pysty liikkumaan, saati vastustamaan tekijää. Lääketieteessä ilmiötä kutsutaan kataleptiseksi jäätymisreaktioksi.

Suomalaisten tuomioistuinten on vaikea erottaa asianomistajan 'todellista' seksuaalista suostumusta alistumisesta, pelosta lamaantumisesta tai sellaisesta strategisesta passiivisuudesta, jolla uhri tavoittelee suuremman vahingoittumisen välttämistä.

Asianomistajan suostumuksen käsilläoloa eikä asianomistajan kertomuksen uskottavuutta saa myöskään päätellä hänen aikaisemmasta seksuaalisesta käyttäytymisestään tai seksuaalisesta maineestaan.

Seksuaalista väkivaltaa edeltävissä tilanteissa osapuolten välillä on usein valtaepätasapaino, mikä puolestaan tekee mahdottomaksi autenttisen, vapaan tahdon muotoutumisen ja ilmaisemisen.

Väkivalta, sen uhka tai vastustaminen raiskauksen tunnusmerkistönä vaikeuttavat uhrin oikeusturvan toteutumisen, seksuaalirikoslainsäädäntöä uudistamalla voidaan parantaa prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumista.

Tämänhetkisen lain mukaan on asianomistajan vastuulla vastustaa tekoa. Raiskauksen määritelmän ankuroiminen suostumuksen puutteeseen on askel kohti seksuaalista itsemääräämisoikeutta, mutta vasta törkeän piittaamattomuuden momentti kirkastaa sen, että vastuu suostumuksen selvittämisestä on yksin tekijällä. Törkeän piittaamattomuuden momentti todennäköisesti laskee ilmoituskynnystä ja sillä on merkittävä signaalivaikutus, millä olisi vaikutusta asenteisiin seksuaalista itsemääräämisoikeutta kohtaan.

YK:n naisten oikeuksien sopimusta valvovan CEDAW-komitean mukaan Suomen tulisi poistaa laista vaatimukset, joiden mukaan loukkaava seksuaalinen teko tehdään voimaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla.

CEDAW-komitea kehottaa määrittelemään loukkaavan seksuaalisen teon uhrin suostumuksen mukaan. Myös syksyllä 2017 voimaan astuneessa CEDAW-sopimuksen yleissuosituksessa (35) suostumuksen puute on raiskauksen keskeinen määrittely.

Suomessa voimassa oleva Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta ns. Istanbulin sopimus velvoittaa Suomea tarkastelemaan rikoslain raiskauksen tunnusmerkistöä.

Raiskauksen tunnusmerkistöä tulee muuttaa rikoslaissa niin, että se on yhtenäisempi Istanbulin sopimuksen kanssa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, Kansainvälinen rikostuomioistuin ja Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta ovat painottaneet suostumuksen puuttumista raiskaus kriminalisoinnin peruselementtinä.

Raiskauksen määritelmä pohjautuu suostumukseen jo nyt Belgiassa, Kyproksella, Irlannissa, Luxemburgissa, Isossa-Britanniassa, Saksassa, Islannissa ja Ruotsissa.